

Anmälningar och notiser

Leila Ahmed: *A Border Passage. From Cairo to America – A Woman's Journey*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1999.

Anledningen till att jag läser denna bok är att jag i min forskning om islams närvaro i Sverige behöver hitta sätt att tala om sådana kategorier som "araber", "muslimer", "islam" utan att exotisera eller orientalisera. Denna bok ger vissa tips om framkomliga vägar. Den är skriven av en kvinna som växte upp som muslim i Egypten under en tid när ord som "imperialism" och "Västerlandet" ännu inte dragit på sig samtidens negativa konnotationer av "rasim" och "förtryck". I dag är hon en Cambridge-utbildad professor i Women's Studies i

Massachusetts och författare bl.a. till *Women and Gender in Islam*. Boken är en fascinerande läsning, inte bara av vad det kan innebära att förflytta sig genom geografiska, kulturella, religiösa passager utan också hur man kan tala om sådana förskjutningar. Allra intressantast är hennes diskussion av Edward Saids numer klassiska *Orientalism*. Den gav henne redskap för att tala om vad det var att vara arab i väst, vad det var att leva i ett hav av etablerade, ogenomträngliga "sanningar" och förment neutrala beskrivningar. Men, skriven från en exilposition i väst, framstod den för Leila Ahmed, med sina specifika erfarenheter, som alltför ytlig och förenklande. Även om den hjälpte en bit på vägen så återstod ett långt stycke för att hitta sätt att tala om och tänka på sig själv som arab. Boken kan inordnas i den genre av forskares självbiografier, där också etnologer presenterat sig, som också talar till aktuella problem som kategorisering, identitet, skillnad, globalisering. Den är läsvärd och helt enkelt svår att lägga ifrån sig!

Lena Gerholm

Professor i etnologi,
Stockholms universitet

Ulla Carlsson (red.): *Medierna i samhället. Kontinuitet och förändring*. Stockholm: Nordicom, 1999.

Inför 2000-talet har professorerna i journalistik och medie- och kommunikationsvetenskap reflekterat kring medielandskapets utveckling i skriften *Medierna i samhället. Kontinuitet och förändring*. Författarna är Kent Asp, Peter Dahlgren, Olle Findahl, Karl-Erik Gustafsson, Håkan Hvitfelt, Stig-Arne Nohrstedt, Kjell Nowak och Lennart Weibull.

Forskarna har utifrån sina särskilda kunskaper formulerat angelägna forskningsfrågor för kommande år och då speciellt kring vad som är det nya med nya medier, dvs. förhållandet mellan kontinuitet

och förändring. Peter Dahlgren framhåller i sin artikel "Medier i samspel med sin egen tid" att vi nu befinner oss mitt i en "medie-revolution", när medieutbudet växer i omfattning och innehåll och framställningsformer förändras. Digitala medier erbjuder nya användningsområden och kommunikationsmöjligheter för individer, grupper och organisationer.

Peter Dahlgren kopplar förändringsprocessen till det prismatiska demokratibegreppet. Detta betonar han är inte bara ett formellt system utan framför allt handlar det om våra möjligheter att kommunikativt skapa betydelser om oss själva, våra erfarenheter och vår situation. En mängd spännande forskningsfrågor inom fältet formuleras inför framtiden, bl.a.: Hur ser de kommunikativa kompetenserna ut hos olika grupper av befolkningen mot bakgrund av dels kulturell differentiering dels social marginalisering? Hur omvandlas demokratin när fler extraparlamentariska grupper tar initiativ med hjälp av de nya medierna? Vilka nya identiteter och lojaliteter utbreder sig inom olika grupper och regioner och hur påverkar detta demokratins normativa förutsättningar?

Inga-Britt Lindblad

Docent, prefekt,
inst. för kultur och medier,
Umeå universitet

*

Thomas Hylland Eriksen:
Etnicitet och nationalism.
Nora: Nya Doxa, 1998.

Vad är etnicitet? Vad är nationalism? Vilken är relationen mellan etnicitet och nationalism? Dessa tre frågor angelägenhet har skärpts dramatiskt av det senaste årtiondets världspolitiska utveckling. De är lätta att kärnfullt formulera men de svar de ger upphov till är sammansatta, vittförgrenade och mångfaldiga. Ett svar, eller rättare en svarscykel, står att finna i den antropologiska diskussionen. Det kan diskuteras om antropologin framfört själva begreppet etnicitet. Otvetydigt är dock att antropologin tidigt tog stort ansvar för dess ungefär trettioåriga fostran till det som det är i dag. "Nationalism" blev däremot föremål för de antropologiska omsorgerna först i början av det förra årtiondet, om nu Ernest Gellners och Benedict Andersons inflytelserika arbeten kan räknas som en startpunkt.

Det är denna antropologiska diskussion som Thomas Hylland Eriksens bok *Etnicitet och nationalism* är en kritisk översikt av. Den har mycket mera att säga om etnicitet än om nationalism. Av bokens åtta kapitel kan endast ett ses som en renodlad nationalismdiskussion. Denna förs dock i ljuset av vad som sagts om etnicitet: nationen förstås ofta som förstorad och statsbärande etnicitet, parallellerna mellan etnicitets-

och nationalismdiskussionerna understryks och så vidare. Detta förringar emellertid inte bokens värde. Den fyller utan tvekan en besvärande lucka och med stor sannolikhet kommer var universitetslärare med kursansvar för "Invandrare och minoriteter", "Etnicitet" och liknande att göra den till en bärande balk. Det finns all anledning till det. Det ska med en gång sägas att Thomas Hylland Eriksens diskussion är fulländat kompetent, besinningsfullt resonerande och (med några få invändningar som är för obetydliga för att återges) föredömligt pedagogisk i framförande och komposition. Som ett mindre konststycke måste man till exempel betrakta den lyckade kombinationen av etnicitets- och nationalismbegreppen och en tämligen rak kronologisk framställning av deras utveckling.

Det är alltså i första hand fråga om en inträngande översikt under omsorgsfullt målande om nyanserna och därför inte en kraftansamling för att övertyga läsaren om giltigheten i en bestämd tes, slutsats eller perspektiv. Ändå betonas återkommande åtminstone tre grunduppfattningar. Detta är möjligt då de kan baseras på en någorlunda allmän antropologisk konsensus. En redogörelse för dessa får tjäna som en ringa antydning om vad som diskuteras i denna innehållsrika bok.

Den första av dessa grunduppfattningar är att etnicitet

och nationalism bör förstås relationellt och kontrastivt. Etnicitet förutsätter kontakt och inte isolering; särskilt etnisk är man sällan på egen hand. Redan här märks det stora inflytande som Fredrik Barth och hans *Introduction i Ethnic Groups and Boundaries* från 1969 haft och fortfarande har över den antropologiska etnicitetsdiskussionen. Där föreslog han att det är vid den gräns där två eller flera grupper möts som den etnicitet skapas, som är antropologiskt meningsfull att studera. Vid en sådan gräns återfinns den socialt effektiva etniciteten. Dess effektivitet medför att etnicitetens kulturella innehåll i första hand bestäms av det som i något avseende kan vara gruppen till gagn i mötet med andra grupper. Arvet från Barth har inneburit att etnicitet i långt högre grad analyserats i termer av social organisering än av kulturellt innehåll. Därifrån leder ett spår mot frågor om social nytta, konkurrens och kamp och nyttobetingade, strategiska urval av kulturella särdrag. Extremexemplet är Abner Cohen som betraktade Londons börsmäklare som en etnisk grupp, i kraft av deras relativa endogami, gemensamma identitet och strävan att säkra och stärka gruppens resurser. För honom var etnisk organisation en typ av politisk organisation.

Att etnicitet förutsätter kontakt innebär rimligen att tidsepoker som mångfaldigar

kontakter mellan grupper också är "mer etniska" än andra epoker. Vår tid – moderniteten med sin kolonialism, globalisering och sina folkförflyttningar – är en sådan tid. Innebär det att etnicitet huvudsakligen ska förstås som ett modernt fenomen? På den punkten råder det delade meningar bland antropologerna men att ett speciellt och tydligt samband föreligger mellan etnicitet och modernitet vill få bestrida.

Den andra grunduppfattningen följer ur den första. Trots de livliga och grundläggande referenserna till historien bland dem som vill lyfta fram och vidmakthålla sin etniska särprägel, bör i stället tiden när dessa referenser görs prioriteras vid studiet av etnicitet. Det finns en stark tendens inom antropologin att betrakta historien som en aspekt av nuet, kanske främst som en reservoar av symbolisk rekvisita ur vilken gruppen kan selektera fram en identitet som harmonierar med nuets behov. På nationens nivå diskuterar Thomas Hylland Eriksen själv 1800-talets framväxt av en norsk "nationalidentitet" på ett liknande sätt. På det här området tycks dock den antropologiska samstämmigheten vara mera bräcklig än på det föregående. Det finns de som menar att man i såväl kulturhistoria (John Peel) som politisk och ekonomisk dito (Eric Wolf, Peter Worsley) kan hitta viktiga förklaringar till

den samtida etnicitetens utseende. Till dessa hör uppenbarligen Thomas Hylland Eriksen som ägnar ett av bokens kapitel åt ett antal modernhistoriska processer som stimulerat artikuleringen av etnicitet.

Den tredje grunduppfattningen är att antropologi är en disciplin som är väl lämpad för studiet av etnicitet och nationalism. Den uppfattningen är den som är kringgärdad av mest eftertänksamhet. Viktiga reservationer rör disciplinens förhållande till tiden och rummet. Den (internt omdiskuterade) antropologiska fallenheten för korta historiska perspektiv har just nämnts. Den gynnar förvisso observansen på etnicitetens strategiska aspekter men mera sällan på de historiska processer som tvingar fram etniska klassificeringar. Utan avigsidor är heller inte traditionen av lokalsamhällesstudier och "stammonografier". Av uppenbara skäl kan den endast till en del – den lokala – spegla de globala förändringsprocesser som i dag problematiserar frågor om etnisk identitet. Det tycks också vara så att denna tradition inte bara styr tankarna mot välavgränsade etniska grupper, utan också i många fall skapar sådana. Författaren framhåller det senare: tillsammans med diverse koloniala administratörer har antropologer ibland försett grupper, för vilka släktskap och personliga lojaliteter varit de relevanta organisatoriska principerna,

med etniska kategoribeteckningar som först i efterhand fyllts med praktiskt innehåll.

Problem som de här föder vissa dubier hos läsaren om antropologins företrädan på etnicitetens forskningsfält. För trots Thomas Hylland Eriksens alla nyanseringar kvarstår det förhållande som lätt kan förbrylla en utomsocknes: i antropologins värld tycks utgångspunkten – som så småningom mycket väl kan problematiseras – vara ett system av "dikotomisering" eller "komplementarisering" mellan etniska kategorier inom vars ramar människor är tämligen överens om vilka de är. Detta intryck förstärks när Thomas Hylland Eriksen väljer att benämna grupper som inte passar in i detta etniska rutsystem, till exempel "andra eller tredje generationens invandrare i Europa", för "etniska anomalier".

Är detta tillstånd av förbryllelse eurocentriskt och även i andra avseenden inskränkt? Det är mycket möjligt, men det växer i så fall till någonting aningen mindre negligerbart vid läsningen av bokens sista kapitel. Då väcks den enda form av missnöje som förefaller möjlig att hysa mot denna i övrigt briljanta bok. Kverulansen är nästan lika lätt att formulera som de frågor som inledde denna anmälan: kapitlet är för kort och för ensamt. Det behandlar perspektiv på frågor om etnicitet och identitet som går att härleda till teorier om postkolonialism, globalise-

ring och modernisering. I den diskussionen – i vilka namn som Stuart Hall, Homi K. Bhabha, Paul Gilroy och många fler kan sorteras in – är utgångspunkten inte den etniska kategorin utan den ambivalens och fragmentarisering som stör alla försök till identitetsmässig kategorisering över huvud taget. Har denna diskussion ett etniskt fokus, är det i så fall beläget i den röra av identitetsanspråk som Thomas Hylland Eriksen benämner "etniska anomalier". Det hade varit mycket intressant om detta perspektiv på allvar hade fått möta det antropologiska i *Etnicitet och nationalism*; en bättre mötesplats är nämligen svår att föreställa sig.

Magnus Berg

Docent i etnologi

Lektor i kulturvetenskap
vid högskolan

Trollhättan/Uddevalla

*

Scott Lash: *Another Modernity: A Different Rationality*. Oxford: Blackwell 1999.

Det sena 1900-talets forskarsamhälle har varit upptaget av frågor om kulturens villkorlighet. Storheter som identitet, kön, nation har vi lärt oss se som något konstruerat och därför något som med fördel kunde plockas isär. Samtidigt är det slående hur människor i sina liv dragits till just de områdena. Traditioner och seder, religion och andlighet, mystik och under, mening

och existens, platserna och stenarna där barn man lekt dyker upp med en frekvens som om folk inte riktigt trodde på vad vetenskapen förkunnar. Kanske förebådar de en epok där människor inte så mycket frågar om hur ting är sammanskruvade, som vad de menar och innebär – från epistemologi till ontologi. Vill man tränga bakom modernitetsteoriernas alla lättköpta påståenden om hur folk söker trygghet i en värld av risk och osäkerhet, kan man låta den engelske sociologen Scott Lash bli vägvisare. Han tar läsaren med på en upptäcktsfärd längs stigar som vindlar sig fram mot de platser där landet öppnar sig och nya insikter uppstår. För var och en intresserad i den växande litteraturen om "postkonstruktivism" bjuder den här boken ett läsäventyr. Låt vara att det är labyrintiskt som gatunätet i en medeltida stad. Men man kommer förvandlad därur.

Jonas Frykman

Professor i etnologi,
Lunds universitet

*

Robert Layton: *Antropologisk teori*. Nora: Nya Doxa, 1999.

Varför är antropologin viktig i dagens värld och vad spelar den för roll för oss? Dessa frågor genomsyrar socialantropologen Robert Laytons nya bok. Med ledning av detaljerade fallstudier belyses hur olika teoretiska perspektiv

format beskrivningar (ibland konkurrerande eller komplementära sådana) av specifika mänskliga samhällen. Layton hävdar att etnografi, eller skrivande om folk, är omöjligt utan teorier. Dessa vägleder antropologens urval av företeelser och påverkar även framställningssättet. Men märk väl, säger han, teorier är inte neutrala. De väljs ut för ett syfte, för att fästa läsarens uppmärksamhet på aspekter av det sociala livet och för att framställa orsakssamband mellan företeelser. Det finns en risk här menar Layton, eftersom det skrivna inte så sällan kommer att rättfärdiga eller vägleda andras framtida handlingar. Med det synsättet är användandet av teorier förknippat med både makt och politik. På ett pedagogiskt och välskrivet sätt redogör författaren för olika inriktningar som funktionalismen, strukturalismen, interaktionistiska teorier och marxistisk antropologi. Diffusionismen har däremot satts på undantag. Som de viktigaste teori-

bildningarna inom det antropologiska fältet för närvarande anför socioekologin (där man diskuterar det sociala beteendets utveckling, inom darwinistiska ramar och med utgångspunkt i frågor som väcktes redan av Hobbes och Rousseau) och postmodernismen. Slutsatser som kan dras av boken: Ju bättre vi förstår teorins roll i det vi forskar om, desto bättre inser vi både dess faror och dess användbarhet.

Roger Jacobsson
Kulturella Perspektivs
redaktör

*

Shirley R. Steinberg & Joe L. Kinchloe: *Kinderculture: The Corporate Construction of Childhood*. Boulder, Colorado/Oxford, UK: Westview Press, 1998.

"Kinderculture" är Steinberg och Kinchloes hemmasnickrade beteckning på den barnkultur som produceras av stora multinationella företag som Mattel, Disney och McDonalds: leksaker, TV,

film, videospel, kläder, mat etc. Den tes de driver är att denna "kinderculture" definitivt raserat muren till det skyddade barndomslandet och givit barn nya modeller att identifiera sig med och förstå barndom igenom. Barndomen kan aldrig bli vad den har varit. Prototypen för det postmoderna barnet är Kevin McAllister i Ensam Hemma-filmerna; en stöddig besserwiserstyp som driver vuxna till vansinne, skapar kaos och fixar saker och ting bäst på egen hand. Skickligt har marknadskrafterna analyserat och ockuperat den moderna barndomens annorlundahet och lämnat skola och föräldrar tafatt långt efter, menar Steinberg och Kinchloe. Antologin innehåller många träffande exempel även om redaktörerna med sina Foucaultinspirerade utgångspunkter ger väl stor makt åt marknaden att i ensamt majestät forma barnsinnena. En dos etnografi hade varit välgörande. Boken ingår i det expanderande tvärvetenskapliga forskningsfältet Childhood Studies, som både har en egen tidskrift, Childhood, och en växande bokflora. Utgångspunkterna är barn och barndomar som kulturellt konstruerade. Mycket känns hemvant för en etnolog och det är förvånande att så få etnologer än så länge kastat sig ut i debatten.

Helene Brembeck
Docent i etnologi,
Göteborgs universitet